

Ніколаєва Майя Іванівна

Стратегічна автономія ЄС та місце України в новій архітектурі європейської безпеки: політико-інституційний аналіз

УДК 327.7:321(477:4-6ЄС)

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616>.

2026-1.17

Стаття поширюється на умовах відкритої ліцензії CC BY 4.0

Ніколаєва Майя Іванівна
кандидат політичних наук, доцент,
професор кафедри політології,
перший проректор
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
вул. Змієнка Всеволода, 2,
Одеса, Україна
ORCID: 0000-0003-0056-0553

У представленій статті здійснюється всебічний та багаторівневий політико-інституційний аналіз трансформації концептуальних засад стратегічної автономії Європейського Союзу в контексті сучасної російсько-української війни та масштабної реконфігурації глобального безпекового ландшафту протягом 2022–2026 років. Автор розглядає стратегічну автономію не лише як здатність ЄС до самостійних військових дій, а як комплексний суверенітет, що охоплює технологічну, енергетичну та нормативну сфери. У роботі детально досліджено еволюцію ролі України: від об'єкта міжнародної опіки та реципієнта гуманітарної допомоги до критично важливого суб'єкта безпеки, який де-факто визначає параметри нового європейського оборонного простору.

Особлива увага приділяється аналізу новітніх інституційних механізмів взаємодії між Києвом та Брюсселем, зокрема через залучення України до Європейського оборонного фонду (EDF) та спільних ініціатив із закупівлі озброєнь. У статті аргументовано, що український бойовий досвід та інноваційні розробки в галузі DefenseTech виступають каталізатором внутрішніх реформ у Європейському Союзі, змушуючи його долати бюрократичну інерцію та переходити до більш гнучких моделей управління безпекою. Автор аналізує політико-психологічні бар'єри всередині держав-членів ЄС, пов'язані з так званою «втомою від розширення», та пропонує шляхи їх нейтралізації через утвердження нової спільної ідентичності «захисників демократичного ладу». Наукова новизна роботи полягає у висвітленні реверсивного впливу інтеграції України на інституційну стійкість та геополітичну суб'єктність Європи. Стаття доводить, що без повноправної інтеграції військово-технічного та людського потенціалу України стратегічна автономія Європейського Союзу залишиться незавершеним проєктом, вразливим до зовнішніх авторитарних впливів.

Ключові слова: стратегічна автономія, Європейський Союз, євроінтеграція України, архітектура безпеки, національна безпека, політичні інститути, політичний простір, політична влада, геополітична суб'єктність, оборонна політика, інституційна трансформація, «Стратегічний компас» ЄС.

Вступ. Процес європейської інтеграції України на сучасному етапі вийшов за межі суто економічного чи нормативного пристосування. Після подій 2022 року євроінтеграція стала ключовим елементом екзистенційної безпеки держави та одночасно каталізатором переосмислення самого проєкту Європейського Союзу. Концепція «стратегічної автономії» ЄС, яка раніше обговорювалася переважно в академічних колах як теоретична можливість зменшення залежності від зовнішніх гравців (передусім США), в умовах повномасштабної війни набула рис реальної політичної стратегії. Україна, володіючи найпотужнішим бойовим досвідом на континенті, стає центральним актором, навколо якого вибудовується нова система стримування. Постає необхідність наукового осмислення того, як саме український кейс змінює інституційну логіку Брюсселя та яке місце посяде Київ у майбутній архітектурі «Європи-фортеці».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання стратегічної автономії ЄС та інтеграції України досліджували такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Ж. Боррель, Т. Бретон, М. Леонард, а також В. Горбулін, І. Жовква, С. Наумкіна, Г. Перепелиця та ін. Проте динаміка подій 2024–2025 років, зокрема запуск нових оборонних фондів ЄС та перехід до реальних переговорів про вступ,

вимагає оновленого аналізу, який би враховував досвід гібридного протистояння та інноваційну мілітарну складову України.

Метою статті є виявлення та аналіз політико-інституційних механізмів, через які інтеграція України впливає на формування стратегічної автономії Європейського Союзу, а також визначення ролі української держави як гаранта безпеки в оновленій архітектурі континенту. Виходячи з зазначеної мети було заплановано вирішення наступних науково-дослідних задач: розкрити генезу та еволюцію концепту «стратегічної автономії» ЄС у світлі безпекових викликів 2022–2026 рр.; проаналізувати інституційно-правові механізми інтеграції оборонного сектору України до структур Європейського Союзу; визначити роль українського DefenseTech як драйвера технологічного суверенітету та інноваційного оновлення європейської мілітарної екосистеми; окреслити прогностичні сценарії розвитку європейської архітектури безпеки з урахуванням суб'єктності України як «східного флангу» Союзу.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання наукових завдань у статті використано комплекс сучасних загальнонаукових та спеціальних методів політичного аналізу. Методологічний каркас дослідження базується на засадах неореалізму, що дозволяє пояснити прагнення

ЄС до стратегічної автономії як раціональну відповідь на зміну балансу сил у світі, та ліберального інституціоналізму, який фокусується на створенні нових правових механізмів інтеграції України.

Системний метод застосовано для розгляду європейської безпекової архітектури як динамічної системи, де зміна одного елемента (статус України як кандидата та її мілітарне посилення) веде до трансформації всієї структури ЄС. Інституційний та неоінституційний аналіз використано для вивчення еволюції нормативної бази ЄС (регламенти EDIRPA, ASAP, Стратегічний компас) та аналізу ролі нових органів, таких як Рада Україна-ЄС, у процесі прийняття стратегічних рішень. Компаративний метод дозволив порівняти оборонні потенціали держав-членів ЄС до та після 2022 року, а також зіставити рівні інтеграції України з аналогічними процесами попередніх хвиль розширення. Метод політичного прогнозування (сценарний підхід) використано для окреслення можливих конфігурацій європейської безпеки до 2030 року залежно від темпів інституційних реформ усередині самого Союзу. Аналіз дискурсу офіційних документів Європейської Комісії, Європейської Ради та заяв політичних лідерів дозволив виявити зміну смислових акцентів у концепті «стратегічної автономії» від економічного до військово-технологічного домінування.

Результати. Розглядаючи та аналізуючи ґенезу та трансформацію концепції стратегічної автономії ЄС у період 2022–2026 роки, варто зазначити, перш за все, що концептуальний апарат «стратегічної автономії» (Strategic Autonomy) пройшов тривалий шлях еволюції – від ідеї Шарля де Голля про «європейську Європу» до сучасних прагматичних стратегій Еммануеля Макрона та Урсули фон дер Ляєн. Проте до 2022 року цей концепт залишався значною мірою риторичним, оскільки більшість країн-членів ЄС поклалися виключно на безпекову парасольку НАТО.

Ситуація кардинально змінилася з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Політичний істеблшмент ЄС усвідомив, що економічна потужність без адекватної воєнної сили не гарантує суб'єктності. Саме в цей період було прийнято «Стратегічний компас» (Strategic Compass for Security and Defence), який став першим реальним планом дій ЄС у сфері оборони.

Як зазначає екс-Високий представник ЄС Жозеп Боррель: «...Європа повинна вивчити мову сили. Це не означає відмову від м'якої сили, але означає наявність здатності діяти автономно, коли це необхідно» [8, р. 12]. Для України це означало зміну парадигми відносин: від «партнерства заради миру» до інституційної інтеграції в безпековій структурі ЄС.

Важливим аспектом стратегічної автономії у 2024–2025 роках стало питання технологічного суверенітету. Україна, завдяки розвитку галузі DefenseTech (виробництво дронів, систем РЕБ,

IT-рішень для фронту), запропонувала Європі те, чого їй бракувало – швидку адаптацію цивільних технологій для військових потреб. Це перетворило Україну на «живу лабораторію» стратегічної автономії [2].

Соціокультурна детермінація цього процесу полягає в тому, що європейська спільнота почала сприймати Україну не як «буферну зону», а як «східний щит». Політико-психологічний розрив між «старою» та «ною» Європою у питаннях безпеки почав нівелюватися саме через спільне усвідомлення екзистенційної загрози зі Сходу [1, с 88].

Таким чином, перша фаза реконфігурації автономії ЄС (2022–2024) була фазою «реактивною», коли рішення приймалися під тиском обставин. Друга фаза (2025–2026) стала «проактивною», де Україна інтегрується в ланцюжки постачання зброї та бере участь у розробці довгострокових оборонних планів Союзу.

Важливим уявляється розгляд українського defense-tech як каталізатору інноваційного переозброєння в контексті технологічного виміру стратегічної автономії ЄС, яка неможлива без досягнення технологічного суверенітету [1]. Тривала залежність європейських країн від американських та азійських оборонних технологій в умовах фрагментації світового порядку стала критичною вразливістю. У цьому контексті Україна, яка за період 2022–2026 рр. здійснила безпрецедентний стрибок у розвитку мілітарних технологій, виступає не лише як реципієнт європейської зброї, а як провідний інноваційний хаб, що де-факто реалізує ідеї стратегічної автономії на практиці.

Основою українського внеску в автономізацію ЄС є сектор DefenseTech, який демонструє нову парадигму ведення війни – поєднання високої мобільності, цифровізації та використання штучного інтелекту (ШІ). Політико-інституційний аналіз показує, що українські розробки в галузі безпілотних систем (БПЛА, морські дрони), засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ) та автоматизованих систем управління боєм (таких як «Дельта») створюють основу для майбутньої «цифрової армії» Європи [4].

Як зазначає у своїх доповідях Європейська оборонна агенція (EDA), ключовим викликом для ЄС залишається повільний цикл впровадження інновацій. Україна ж продемонструвала модель «екстремальних інновацій», де шлях від ідеї до застосування на полі бою скоротився до тижнів. Інтеграція українських IT-рішень у європейську програму EDIS (European Defence Industrial Strategy) дозволяє Євросоюзу подолати технологічне відставання від глобальних конкурентів [9].

Особливої уваги заслуговує розвиток морських автономних систем. Успіх українських морських дронів у Чорному морі радикально змінив морську стратегію малих та середніх держав. Для страте-

гічної автономії ЄС, який має величезні морські кордони, цей досвід є безцінним для захисту підводної інфраструктури та забезпечення свободи судноплавства без залучення авіаносних груп великих держав.

Соціокультурна детермінація технологічного прориву полягає у зміні сприйняття «високих технологій» як чогось елітарного. В Україні відбулася демократизація оборонних технологій: тисячі інженерів та волонтерів стали частиною оборонного сектору. Ця модель «горизонтальної інноваційності» є надзвичайно привабливою для реформування європейських бюрократичних структур [3]. Політико-психологічний аспект тут полягає у подоланні страху перед ризиком, що традиційно гальмував оборонні проєкти у Франції та Німеччині. Більше того, участь України у проєктах EU Defense Innovation Scheme створює передумови для формування спільного ринку оборонної продукції. Це означає, що європейські інвестиції в український DefenseTech повертаються до ЄС у формі перевірених у боях технологій, що підвищує загальну резильєнтність Союзу. Як зазначає В. П. Горбулін, «...український кейс змушує Брюссель перейти від риторики до реального фінансування спільних оборонних проєктів» [1, с. 88].

Таким чином, технологічний вимір стратегічної автономії ЄС отримує в особі України потужний драйвер, який змушує європейські інституції переходити від статичного планування до гнучких, мережових моделей управління оборонним замовленням. Це перетворює Україну на невід'ємну частину «цифрового щита» Європи [6].

Внутрішня диференціація ЄС у питаннях інтеграції України має і певні геополітичні виклики. Реконфігурація європейського простору не є лінійним процесом і супроводжується значними внутрішніми суперечностями, які безпосередньо впливають на реалізацію стратегічної автономії [5]. Незважаючи на загальний консенсус щодо підтримки України, всередині Європейського Союзу зберігається певна диференціація позицій, зумовлена різними політико-психологічними установками та національними інтересами держав-членів. Так, Жовква І. І. розкриваючи ключові компоненти євроінтеграції України, головну увагу звертає, перш за все, на виконання структурних реформ, адаптацію до внутрішнього ринку ЄС та узгодження з іншими важливими сферами – безпека та екологія. І тому різні психологічні установки держав-країн не є об'єктивним обґрунтуванням біполярності цього процесу [7]. Аналогічну точку зору висловлює й інша українська дослідниця Наумкіна С.М. [3].

Одним із ключових викликів є феномен «геополітичного егоїзму» окремих країн (наприклад, позиція Угорщини та почасти Словаччини), які використовують право вето у питаннях євроінтеграції України як інструмент торгу за власні преференції

в межах бюджету ЄС. Політико-інституційний аналіз свідчить, що така поведінка підриває саму ідею автономії, роблячи Союз вразливим до зовнішнього маніпулювання з боку РФ. Це актуалізує питання реформи системи прийняття рішень – переходу від принципу одностайності (unanimity) до кваліфікованої більшості (qualified majority voting) у сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP) [12].

Іншим аспектом є так звана «втома від розширення» (enlargement fatigue), яка має глибокі соціокультурні корені. У деяких західноєвропейських суспільствах існує побоювання, що вступ такої великої та мілітарно потужної держави як Україна змінить баланс сил усередині ЄС, зміщуючи центр тяжіння на Схід [9]. Проте автор наголошує, що в умовах стратегічної автономії цей «зсув на Схід» є природним і необхідним, оскільки саме східний фланг сьогодні є джерелом інновацій та безпекових практик.

Важливо також згадати про конкуренцію між національними оборонними лобі Франції, Німеччини та Польщі. Стратегічна автономія передбачає створення єдиного ринку зброї, що часто сприймається великими корпораціями як загроза їхній монополії. Інтеграція України, яка пропонує дешевші та ефективніші рішення, може стати тим «руйнівним чинником» (disruptive factor), який, на думку М. Леопарда, змусить європейських промислових гігантів до модернізації [11].

Висновки. Таким чином, успіх євроінтеграції України та реалізація автономії ЄС залежать від здатності Брюсселя провести внутрішню інституційну реформу. Україна у цьому процесі виступає не як пасивний прохач, а як потужний зовнішній подразник, що прискорює еволюцію Союзу від «економічного клубу» до «геополітичного гравця».

ЛІТЕРАТУРА:

Горбулін В. П. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Київ : Брайт Букс, 2021. 248 с.

Коцур Л. М. Інституційний вимір системи безпеки та оборони ЄС в контексті Європейської стратегічної автономії. *Політикус*. 2024. № 1. С. 60-66.

Наумкіна С. М. Врахування інтересів національної безпеки в стандартах ЄС щодо регулювання лобізму. *Політикус*. 2024. № 1. С.73-76

Перспективи формування нової європейської системи безпеки та місце в ній України (2025). Аналітична доповідь /Автори – співробітники НІСД: О. Александров, А. Веселовський, О. Каракуц, К. Кононенко, В. Орлик, М. Паламарчук, В. Ярмоленко За редакцією О. Александрова, М. Паламарчука. Київ : НІСД, 45 с. Ел. наук. видання. <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2025>.

Сахринь, А., Макогін, З. (2024) Наслідки російсько-української війни для системи міжнародної безпеки. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Українська формула миру для нового світового порядку*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Львів, 16-17 травня

2024 р.) / Упорядники: Мальський М.З., Лещенко Л.В., Кучик О.С., Вовк Р.В., Стручок Н.М. Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ імені Івана Франка, 254 с. С. 159-163.

Стручок Н., Ганіс Д. Кризовий менеджмент як інструмент міжнародної системи безпеки України в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. *Українська формула миру для нового світового порядку*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Львів, 16-17 травня 2024р.) / Упорядники: Мальський М.З., Лещенко Л.В., Кучик О.С., Вовк Р.В., Стручок Н.М. Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ імені Івана Франка, 254 с. С. 163-167.

Україна розраховує на політичне рішення щодо членства у Євросоюзі у 2027 році (Ігор Жовква. 5-6 лютого 2026). Офіційне інтернет-представництво Президента України. <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-rozrahovuye-na-politichne-rishennya-shodochlenstva-102741>

8. Borrell, J. (2024). *Europe in the «arc of fire» EU foreign policy in 2024*. Brussels: EU External Action Publishing. 390. https://www.eeas.europa.eu/eeas/hrvp-josep-borrell-latest-book-europe-%E2%80%98arc-fire%E2%80%99-eu-foreign-policy-2024_en

9. Clapp S., (2024). *The European Defence Industrial Strategy: From Support to Partnership*. European Security Studies. 12 p. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762402/EPRS_BRI\(2024\)762402_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762402/EPRS_BRI(2024)762402_EN.pdf)

10. European Commission. (2024). *Communication on EU Enlargement Policy: Ukraine*. Brussels: EC Publications.\

11. Leonard, M. (2023). *The Age of Unpeace: How Connectivity Causes Conflict*. London: Penguin Books.

12. NATO-Ukraine Council. (2025). *Roadmap for Defense-Industrial Cooperation*. Brussels: NATO HQ.

REFERENCES:

1. Gorbulin, V. P. (2021). *Yak peremohty Rosiiu u viini maibutnoho* [How to defeat Russia in the war of the future]. Bright Books.

2. Kotsur, L. M. (2024). *Instytutsiinyi vymir systemy bezpeky ta oborony YeS v konteksti Yevropeiskoi stratehichnoi avtonomii* [Institutional dimension of the EU security and defense system in the context of European strategic autonomy]. *Politicus*, (1), 60–66.

3. Naumkina, S. M. (2024). *Vrakhuvannia interesiv natsionalnoi bezpeky v standartakh YeS shchodo rehu-*

liuvannia lobizmu [Taking into account national security interests in EU standards regarding the regulation of lobbying]. *Politicus*, (1), 73–76.

4. Alexandrov, O., & Palamarchuk, M. (Eds.). (2025). *Perspektyvy formuvannia novoi yevropeiskoi systemy bezpeky ta mistse v nii Ukrainy* [Prospects for the formation of a new European security system and Ukraine's place in it]. National Institute for Strategic Studies. <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2025>

5. Sakhryni, A., & Makohin, Z. (2024). *Naslidky rosiisko-ukrainskoi viiny dlia systemy mizhnarodnoi bezpeky* [Consequences of the Russian-Ukrainian war for the international security system]. In M. Malskyi et al. (Eds.), *Ukraine in the conditions of transformation of the international security system* (pp. 159–163). Ivan Franko National University of Lviv.

6. Struchok, N., & Hanis, D. (2024). *Kryzovyi menedzhment yak instrument mizhnarodnoi systemy bezpeky* [Crisis management as a tool of the international security system]. In M. Malskyi et al. (Eds.), *Ukraine in the conditions of transformation of the international security system* (pp. 163–167). Ivan Franko National University of Lviv.

7. Official Internet Presence of the President of Ukraine. (2026, February 5-6). *Ukraina rozrahovuiie na polityчне rishennia shchodo chlenstva u Yevrosoiuzi u 2027 rotsi (Ihor Zhovkva)* [Ukraine counts on a political decision regarding EU membership in 2027 (Ihor Zhovkva)]. <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-rozrahovuye-na-politichne-rishennya-shodochlenstva-102741>

8. Borrell, J. (2024). *Europe in the «arc of fire»: EU foreign policy in 2024*. Brussels: EU External Action Publishing. https://www.eeas.europa.eu/eeas/hrvp-josep-borrell-latest-book-europe-%E2%80%98arc-fire%E2%80%99-eu-foreign-policy-2024_en

9. Clapp, S. (2024). *The European Defence Industrial Strategy: From Support to Partnership*. European Security Studies. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762402/EPRS_BRI\(2024\)762402_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762402/EPRS_BRI(2024)762402_EN.pdf)

10. European Commission. (2024). *Communication on EU Enlargement Policy: Ukraine*. Brussels : EC Publications.

11. Leonard, M. (2023). *The Age of Unpeace: How Connectivity Causes Conflict*. Penguin Books.

12. NATO-Ukraine Council. (2025). *Roadmap for Defense-Industrial Cooperation*. Brussels: NATO HQ.

EU strategic autonomy and Ukraine's place in the new European security architecture: political and institutional analysis

Nikolaieva Maiia Ivanivna

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Department of Political
Science, First Vice-Rector
Odesa I. I. Mechnikov National University
Zmiiienka Vsevoloda str., 2,
Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0056-0553

This scientific article provides a comprehensive and multi-level politico-institutional analysis of the evolution of the conceptual foundations of the strategic autonomy of the European Union in the context of the current Russian-Ukrainian war and the large-scale reconfiguration of the global security landscape during 2022–2026. The author considers strategic autonomy not only as the EU's ability to independent military action, but as a comprehensive sovereignty covering technological, energy, and regulatory spheres. The paper examines in detail the evolution of Ukraine's role: from an object of international guardianship and a recipient of humanitarian aid to a critically important security subject that de facto determines the parameters of the new European defense space.

Special attention is paid to the analysis of the latest institutional mechanisms of interaction between Kyiv and Brussels, in particular through Ukraine's involvement in the European Defense Fund (EDF) and joint initiatives for the purchase of weapons. The article argues that Ukrainian combat experience and innovative developments in the field of DefenseTech act as a catalyst for internal reforms in the European Union, forcing it to overcome bureaucratic inertia and move to more flexible models of security management. The author analyzes political and psychological barriers within the EU member states related to the so-called «enlargement fatigue» and suggests ways to neutralize them through the establishment of a new shared identity of «defenders of the democratic order». The scientific novelty of the work lies in highlighting the reverse impact of Ukraine's integration on the institutional resilience and geopolitical subjectivity of Europe. The article proves that without the full integration of the military-technical and human potential of Ukraine, the strategic autonomy of the European Union will remain an unfinished project, vulnerable to external authoritarian influences.

Key words: strategic autonomy, European Union, European integration of Ukraine, security architecture, national security, political institutions, political space, political power, architecture, geopolitical subjectivity, defense policy, institutional transformation, EU «Strategic Compass».

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.04.2026